

МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

© 2018 ГУБАРЄВА І. О.

УДК 338.2

Губарева І. О.

Моніторинг реалізації державного регулювання економічної безпеки країни

Метою статті є удосконалення методичного інструментарію моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки країни. Узагальнено підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека країни». Оцінка рівня економічної безпеки країни є ключовим елементом моніторингу реалізації державного регулювання в цій сфері. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення методики оцінки економічної безпеки країни, алгоритм розрахунку якої містить чотири взаємопов'язаних компоненти (економічну, політичну, соціальну, духовну), передбачає використання методів аналізу (кореляційного, кластерного аналізу та методу таксономії), що дозволяє визначити рівень і диспропорцію розвитку і може слугувати основою для моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки країни. Такий підхід до оцінки економічної безпеки країни дає можливість визначити місце (ранг), яке займає країна в загальній сукупності країн, динаміку зміни рангів за певний проміжок часу, виявити проблемні компоненти та здійснювати моніторинг дієвості державного регулювання економічної безпеки країни. В процесі дослідження визначено, що економічна сфера є головною проблемною компонентою забезпечення безпеки національної економіки для України. Проведений аналіз дозволив виявити найбільш проблемні часткові показники в економічній сфері для України: економічна глобалізація, нерівномірність економічного розвитку, рівень інфраструктури, рівень розвитку фінансового ринку, рівень економічної нестабільності, макроекономічна стабільність. Ці показники мають стабільну негативну динаміку та тенденцію до зниження, що потребує негайного втручання державних органів з метою забезпечення економічної безпеки країни.

Ключові слова: економічна безпека країни, моніторинг, державне регулювання, менеджмент, інтегральна оцінка.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Формул.:** 3. **Бібл.:** 19.

Губарева Ірина Олегівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач сектора енергетичної безпеки та енергозбереження відділу промислової політики та енергетичної безпеки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: gubarievairyna@gmail.com

УДК 338.2

UDC 338.2

Губарева И. О. Мониторинг реализации государственного регулирования экономической безопасности страны

Целью статьи является совершенствование методического инструментария мониторинга реализации государственного регулирования экономической безопасности страны. Обобщены подходы к определению сущности понятия «экономическая безопасность страны». Оценка уровня экономической безопасности страны является ключевым элементом мониторинга реализации государственного регулирования в этой сфере. Предложены рекомендации по усовершенствованию методики оценки экономической безопасности страны, алгоритм расчета которой включает четыре взаимосвязанных компонента (экономическую, политическую, социальную, духовную), предполагает использование методов анализа (корреляционного, кластерного анализа и метод таксономии), что позволяет определить уровень и диспропорцию развития, может служить основой для мониторинга реализации государственного регулирования экономической безопасности страны. Такой подход к оценке экономической безопасности страны дает возможность определить место (ранг), которое занимает страна в общей совокупности стран, динамику изменения рангов за определенный промежуток времени, выявить проблемные компоненты и осуществлять мониторинг действенности государственного регулирования экономической безопасности страны. В процессе исследования определено, что экономическая сфера является главной проблемной компонентой обеспечения безопасности национальной экономики Украины. Проведенный анализ позволил выявить наиболее проблемные частичные показатели в экономической сфере для Украины: экономическая глобализация, неравномерность экономического развития, уровень инфраструктуры, уровень развития финансового рынка, уровень экономической нестабильности, макроекономическая стабильность. Эти показатели имеют стабильную отрицательную динамику и тенденцию к снижению, что требует немедленного вмешательства государственных органов с целью обеспечения экономической безопасности страны.

Hubariva I. O. Monitoring the Implementation of State Regulation of National Economic Security

The aim of the article is to improve the methodological tools for monitoring the implementation of state regulation of national economic security. The approaches to defining the essence of the concept of "national economic security" are generalized. Assessment of the level of national economic security is a key element in monitoring the implementation of state regulation in this area. Recommendations for improving the methodology for assessing national economic security, the calculation algorithm of which includes four interrelated components (economic, political, social, spiritual one), suggests using analysis methods (correlation and cluster analysis, and taxonomy), which allows to determine the level and disproportion of development, can serve as a basis for monitoring the implementation of state regulation of national economic security. Such an approach to assessing national economic security makes it possible to determine the place (rank) that a country occupies in a totality of countries, the dynamics of changing ranks over a certain period of time, to identify problem components, and monitor the effectiveness of state regulation of the national economic security. It the course of the research it was determined that the economic sphere is the main problem component of ensuring the security of Ukraine's economy. The analysis made it possible to identify the most problematic partial indicators in the economic sphere of Ukraine: economic globalization, uneven economic development, level of infrastructure, level of financial market development, level of economic instability, macroeconomic stability. These indicators have a stable negative dynamics and a downward trend, which requires an immediate intervention of state bodies to ensure the national economic security.

Keywords: economic security, monitoring, state regulation, management, integral assessment.

Fig.: 1. **Tbl.:** 4. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 19.

Ключевые слова: экономическая безопасность, мониторинг, государственное регулирование, менеджмент, интегральная оценка.

Рис.: 1. Табл.: 4. **Формул:** 3. **Библ.:** 19.

Губарева Ирина Олеговна – доктор экономических наук, доцент, заведующий сектором энергетической безопасности и энергосбережения отдела промышленной политики и энергетической безопасности, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина)

E-mail: gubarievairyna@gmail.com

Hubariva Iryna O. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Sector of Energy Security and Energy Efficiency of Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: gubarievairyna@gmail.com

Постановка проблеми. Економічна безпека країни – це важлива характеристика економічної системи, яка характеризується сукупністю умов і факторів що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до саморозвитку та захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. У науковій літературі зустрічаються різноманітні визначення поняття «економічна безпека», які можна об'єднати в декілька груп: економічна безпека як сукупність умов, які захищають господарство від внутрішніх і зовнішніх загроз (Л. Абалкін [1]), економічна безпека – стан економіки, що дозволяє захищати життєво важливі інтереси країни (В. Сенчагов [2]), економічна безпека – це стан найбільш ефективного використання економічних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування економічної системи в теперішньому та майбутньому (Е. Олейников [3]); економічна безпека – стан економіки, за якого забезпечуються стійке економічне зростання, достатнє задоволення суспільних потреб, ефективне управління, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях (А. Архіпов [4]); економічна безпека – це стан економіки, суспільства й інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток країни, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих внутрішніх і зовнішніх процесів (В. Геєць [5]); економічна безпека – це забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її провідних галузей на світовій арені (М. Алмаев, Н. Мехе, А. Фомін [6]). Теоретичні розбіжності мають місце у визначенні сутності, структури, функцій цього явища, що знижує дієвість державного регулювання економічної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних учених-економістів: О. І. Барановського, З. С. Варналія, О. С. Власюка, В. М. Гейця, Б. В. Губського, М. М. Єрмошенка, С. М. Єчкакова, Я. А. Жаліло, В. І. Мунтіяна, О. Ф. Новікової, Г. А. Пастернака-Таранушенка, В. М. Сенчагова, Г. П. Ситника, А. І. Сухорукова та ін. свідчить, що на сьогодні залишаються недостатньо розробленими методичні підходи й інструментарій моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки країни. Крім того, наявні підходи до оцінки економічної безпеки в основному складні для використання і не дозволяють аналітикам на основі відкритої інформації співставляти країни за рівнем економічної безпеки та з достатнім ступенем достовірності давати об'єктивну оцінку загроз національним економічним інтересам.

Метою дослідження є удосконалення методичного інструментарію моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання економічної безпеки є специфічним видом державного управління, який охоплює економічну, політичну, соціальну та духовну сфери суспільства. Система менеджменту економічної безпеки країни – це сукупність різних складових елементів: принципів управління, функцій, методів, технологій, інформаційного, матеріального та правового забезпечення. Процес управління економічною безпекою являє собою сукупність і безперервну послідовність взаємопов'язаних дій суб'єктів управління щодо реалізації функцій менеджменту (планування, аналізу, організації, регулювання, контролю, мотивації), здійснюваних за певною технологією, спрямованих на досягнення встановлених цілей.

Моніторинг, як зазначила С. В. Філяр [7], визначається як комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які на основі організованого спостереження забезпечують систематичний контроль за станом і тенденціями розвитку суспільних процесів. Завданнями моніторингу стану економічної безпеки є періодичний збір, обробка й аналіз інформації; оцінка та прогнозування соціально-економічних чинників; доведення об'єктивної та достовірної інформації про стан об'єктів безпеки та можливі його відхилення до суб'єктів прийняття управлінських рішень. Результати моніторингу факторів економічної безпеки є основою для розроблення стратегії економічної безпеки держави та її реалізації через регулювання найбільш важливих соціально-економічних процесів для підтримки стану економіки на безпечному рівні.

Процес моніторингу державного регулювання економічної безпеки, як зазначила В. В. Лойко [8], можна представити як послідовність п'яти основних етапів: формування системи економічної безпеки, оцінки стану економічної безпеки, оцінки можливостей державного регулювання щодо забезпечення економічної безпеки, розробки та впровадження інструментарію державного регулювання економічної безпеки, спостереження і контролю за виконанням попередніх етапів.

Для оцінки економічної безпеки країни пропонується методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки країни, який ґрунтується на розрахунку інтегрального показника, що дозволяє сформулювати підґрунтя для проведення кластеризації країн світу з метою оцінки та діагностики рівня економічної безпеки країни та моніторингу дієвості державного регулювання. Під інтеграль-

ним показником економічної безпеки країни слід розуміти узагальнюючий макроекономічний показник, який комплексно характеризує сучасний стан економічної безпеки країни в економічній, соціальній, політичній і духовній сферах.

Існує багато методів побудови агрегованих, інтегральних, узагальнюючих або синтетичних показників, які розрізняються за способами редукції показників – ознак. Так, для розрахунку узагальнюючих, комплексних показників успішно застосовуються таксономічні методи, факторний аналіз, евристичні методи зниження розмірності, побудова зведеного (інтегрального) латентного показника якості (або ефективності функціонування) складної системи, багатомірне шкалювання й інші [9]. Для повної редукції числа ознак економічної безпеки країни (одержання тільки одного узагальнюючого інтегрального показника) можна успішно використовувати всі ці методи, оскільки кожний з них має безсумнівні специфічні особливості, які складають його переваги. Запропоновано для побудови узагальнюючого інтегрального показника економічної безпеки країни застосувати метод таксономічного показника розвитку, який дозволяє звести сукупність ознак досліджуваного явища до однієї синтетичної ознаки.

Послідовність оцінювання рівня економічної безпеки країн світу містить 4 етапи.

1 Етап – Формування системи показників оцінки безпеки економіки країни.

1.1. Відбір показників, що характеризують рівень економічної безпеки країни в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах на підставі дослідження точок зору авторів стосовно кількості ознак; попередня обробка даних.

1.2. Перевірка на мультиколінеарність і виключення корельованих ознак за допомогою розрахунку попарних коефіцієнтів кореляції між показниками.

1.3. Формування загальної матриці обраних даних $X = \{x_{ij}\}$, де x_{ij} – значення j -х часткових показників для i -ї країни; $i = \overline{1, m}$; $j = \overline{1, n}$, $j \neq i$.

Формування системи показників здійснювалося з урахуванням методологічного принципу пізнання: статички та динаміки. Кожний окремих показник дозволяє оцінити стан елемента з різних сторін, але для порівняння рекомендується враховувати всі характеристики одночасно. Окрім того, зіставлення має здійснюватися методами, що дозволяють порівнювати безліч елементів. Цим вимогам відповідає інтегральний показник розвитку.

2 Етап – Інтегральна оцінка рівня розвитку компонент економічної безпеки країн-членів ЄС та України.

Розподіл сформованої системи показників на групи згідно з метою дослідження.

Перша група – показники, що характеризують рівень економічної безпеки в економічній сфері (матриця $X_{еб} = \{x_{ij}\}$).

Друга група – показники, що характеризують рівень економічної безпеки в соціальній сфері (матриця $X_{сб} = \{x_{ij}\}$).

Третя група – показники, що характеризують рівень економічної безпеки в політичній сфері (матриця $X_{пб} = \{x_{ij}\}$).

Четверта група – показники, що характеризують рівень економічної безпеки в духовній сфері (матриця $X_{дб} = \{x_{ij}\}$).

Нормування вихідних даних матриць, сформованих згідно з п. 2.1 за формулою [10]:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j}, j = 1 \dots 5, \quad (1)$$

де \bar{x}_j – середнє арифметичне значення j -того показника;

S_j – середньоквадратичне відхилення j -го показника;
 Z_{ij} – стандартизоване значення j -го показника для i -го об'єкта.

2.3. Розрахунок інтегральних показників за кожною компонентою.

Складність визначення інтегрального показника обумовлюється такими факторами: вибір способу розрахунку інтегрального показника, вибір оптимальної кількості оцінних показників, що характеризують об'єкт дослідження (в нашому випадку – країни-члени ЄС та Україна), наявність диспропорцій у їхньому розвитку.

Для розробки економіко-метричних моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки країни застосуємо адитивну модель інтегрального показника.

При розрахунку інтегрального показника з використанням середньоарифметичного значення виникає можливість, що будь-яке погіршення однієї часткової оцінки компенсується таким же за абсолютною величиною покращенням іншої часткової оцінки. Тому інтегральний показник розраховуємо як середнє геометричне зі значень, які входять до його складу індивідуальних показників за формулою [11]:

$$I_{\text{коэф}} = \sqrt[n]{k_1 \times k_2 \times \dots \times k_n} = \sqrt[n]{\prod k_n}, \quad (2)$$

де $I_{\text{коэф}}$ – інтегральний показник економічної безпеки країни;

k_1, k_2, \dots, k_n – часткові коефіцієнти;

n – кількість часткових коефіцієнтів.

Основним недоліком цієї формули, як зазначено у роботі [12], є: інтегральний коефіцієнт може мати нульове значення, якщо хоч один із часткових коефіцієнтів дорівнює нулю. Для усунення такого недоліку використовують модифіковану формулу [12]:

$$I_{\text{коэф}} = \sqrt{\prod (1 + k_n) - 1}, \quad (3)$$

Характерною властивістю таксономічного інтегрального показника є те, що його значення знаходиться в інтервалі від 0 до 1. Інтерпретація цього показника така: він приймає високі значення при близьких значеннях показників у системі до еталона та низькі значення при далеких [10].

2.4. Для висновків було використано шкалу, розроблену на основі закону Фібоначчі.

3 Етап – Розрахунок Інтегрального показника економічної безпеки країни.

Значення Інтегрального показника економічної безпеки країни розраховується як середнє арифметичне інтегральних показників його компонент. Таким чином, утворюється певне згортання від часткових показників по елементах до комплексного показника по країні.

4 Етап – Кластеризація країн за рівнями розвитку складових та Інтегрального показника економічної безпеки країни.

Кластерний аналіз є найбільш поширеним інструментом для проведення типологізації об'єктів. Метою кластерного аналізу є класифікація об'єктів на відносно гомогенні (однорідні) групи, враховуючи досліджувану кількість ознак (показників, змінних). Об'єкти в групі є відносно подібними з огляду на досліджувані показники та відрізняються від об'єктів у інших групах. У ряді робіт учених [13; 14] як найкращу міру відстані рекомендується використовувати евклідову відстань.

Важливим моментом у проведенні кластерного аналізу є вибір відстані між кластерами. Методи кластеризації знайшли своє відображення в роботах таких учених, як: О. Геймана [15], М. Кизима [16], Ю. Іванова [13], А. Малярєць [10], В. Пономаренка [14], В. Тищенко [17], В. Хаустової [18]. Найбільш ефективним принципом відстані між кластерами вважається принцип Уорда, згідно з яким два кластери будуть найближчими, якщо в разі їх об'єднання мінімізується приріст загальної дисперсії [19, с. 108]. Метод Уорда передбачає знаходження кластерів майже однакових розмірів, відстань між об'єктами розраховується як середня евклідова.

Таким чином, проведене дослідження дозволило обрати при проведенні кластеризації країн за рівнем економічної безпеки як міру відстані між об'єктами – евклідову відстань, міри відстані між кластерами – принцип Уорда.

Формування системи показників для оцінювання рівня безпеки економіки країни було здійснено за принципами репрезентативності (включені найбільш суттєві показники, що впливають на рівень економічної безпеки країни), достовірності (адекватно відображають стан складових безпеки) та інформаційної доступності (під час розрахунку використано міжнародні індекси та рейтинги). Інтегральний показник економічної безпеки країни було розраховано за сферами: економічною, політичною, соціальною та духовною для України та країн-членів ЄС. Побудований таксономічний показник синтетично характеризує значення факторних ознак досліджуваних результуючих показників. Високі значення цього показника свідчать про високі значення ознак, низькі – навпаки. Найважливішою його перевагою є те, що цей синтетичний показник може показувати розходження у процесах, що характеризують рівень безпеки національної економіки. За його величиною можна судити про наявний потенціал зростання для окремих країн у контексті ключових факторів, а отже, про доцільність застосування до них управлінських впливів.

У табл. 1 наведено результати розрахунку Інтегрального показника економічної безпеки України та країн-членів ЄС у 2011–2016 рр.

У табл. 2 наведено основні недоліки в забезпеченні економічної безпеки України порівняно з країнами-членами ЄС за складовими Інтегрального показника економічної безпеки країни.

Таблиця 1

Порівняння рейтингу України з країнами ЄС у 2011–2016 рр. за Інтегральним показником економічної безпеки країни

Країна	Роки											
	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	індекс	ранг	індекс	ранг	індекс	ранг	індекс	ранг	індекс	ранг	індекс	ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Австрія	0,663	5	0,688	4	0,646	5	0,636	5	0,658	5	0,552	9
Бельгія	0,621	6	0,633	6	0,559	9	0,543	9	0,535	10	0,544	10
Болгарія	0,295	25	0,320	25	0,200	25	0,211	25	0,237	24	0,201	25
Великобританія	0,602	8	0,594	9	0,529	10	0,543	10	0,557	9	0,581	8
Греція	0,250	27	0,259	27	0,164	26	0,198	27	0,214	27	0,169	28
Данія	0,699	4	0,773	2	0,713	3	0,731	2	0,738	2	0,723	1
Естонія	0,469	16	0,500	16	0,407	15	0,424	14	0,465	15	0,418	16
Ірландія	0,581	10	0,620	8	0,585	7	0,596	7	0,646	6	0,666	5
Іспанія	0,506	13	0,527	14	0,458	12	0,471	12	0,516	12	0,518	11
Італія	0,442	17	0,451	19	0,374	12	0,361	19	0,366	20	0,378	17
Кіпр	0,349	23	0,367	24	0,223	24	0,209	26	0,226	25	0,243	24
Латвія	0,324	24	0,389	23	0,304	23	0,357	20	0,371	19	0,334	22
Литва	0,405	22	0,431	21	0,327	21	0,353	21	0,347	21	0,320	21
Люксембург	0,604	7	0,631	7	0,569	8	0,582	8	0,592	8	0,607	6
Мальта	0,418	20	0,435	20	0,359	20	0,385	18	0,410	17	0,457	15
Нідерланди	0,727	2	0,567	11	0,676	6	0,677	4	0,689	4	0,702	2
Німеччина	0,602	9	0,639	5	0,593	6	0,616	6	0,634	7	0,593	7
Польща	0,419	19	0,464	17	0,366	19	0,417	16	0,415	16	0,369	20

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Португалія	0,490	14	0,529	13	0,457	13	0,453	13	0,482	14	0,469	14
Румунія	0,199	28	0,235	28	0,093	28	0,151	28	0,143	28	0,194	27
Словаччина	0,431	18	0,463	18	0,374	18	0,340	22	0,343	22	0,378	18
Словенія	0,488	15	0,525	15	0,453	14	0,407	17	0,407	18	0,375	18
Угорщина	0,408	21	0,413	22	0,310	22	0,320	23	0,257	23	0,268	23
Фінляндія	0,724	3	0,748	3	0,735	2	0,727	3	0,708	3	0,675	3
Франція	0,545	12	0,581	10	0,399	16	0,417	15	0,518	11	0,490	13
Хорватія	0,276	26	0,300	26	0,157	27	0,221	24	0,218	26	0,197	26
Чехія	0,550	11	0,560	12	0,468	11	0,481	11	0,515	13	0,507	12
Швеція	0,773	1	0,799	1	0,761	1	0,753	1	0,754	1	0,673	4
Україна	0,090	29	0,149	29	0,074	29	0,075	29	0,079	29	0,025	29

Таблиця 2

Основні недоліки в забезпеченні економічної безпеки України порівняно з країнами-членами ЄС у 2016 р.

Показник	Україна		Значення країни-лідера члена ЄС		
	бали	місце	країна	бали	місце
Інтегральний показник економічної безпеки країни	0,025	29	Данія	0,723	1
Економічна	0,064	29	Нідерланди	0,704	1
Соціальна	0,007	29	Ірландія	0,684	1
Політична	0,050	29	Швеція	0,725	1
Духовна	0,019	29	Ірландія	0,917	1

Як видно з табл. 2, за всіма компонентами Україна суттєво відстає від країн-членів ЄС за рівнем економічної безпеки. Наведені дані підтверджують наявність значних розбіжностей у рівнях розвитку чотирьох складових безпеки національної економіки досліджуваних країн і свідчать про наявність нерівномірностей у розвитку країн-членів ЄС та України.

Кожна країна має свої особливості, але в однорідних групах діють близькі за змістом закономірності розвитку. З метою ранжування та виділення однорідної сукупності країн за рівнем економічної безпеки було застосовано кластерний аналіз.

До першого кластера увійшли країни-лідери в забезпеченні економічної безпеки: Швеція, Фінляндія, Данія. Головним і практично єдиним представником першого кластера, який має найвищі значення інтегральних показників за всіма аналізованими складовими економічної безпеки, є Швеція.

Другий кластер (50 % серед загальної кількості країн) становлять країни, що мають середні значення інтегральних показників у розрізі компонент безпеки національної економіки, які не перевищують 0,61. Це найбільш численна група, до якої увійшли економічно розвинуті країни, такі як: Великобританія, Німеччина, Австрія, Франція, Португалія, а також наймолодші країни-члени ЄС: Чехія, Словенія, Угорщина, Польща.

Третій кластер (20 % серед загальної кількості країн) сформовано країнами, що мають низькі значення інтегральних показників, які характеризують рівень розвитку безпеки

національної економіки. Саме до цього кластера протягом аналізованого періоду входить Україна. Необхідно зазначити, що кількість країн, які входять до 3 групи, збільшилась, що свідчить про погіршення рівня економічної безпеки.

Динаміку розподілу складових економічної безпеки України наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, значення інтегральних показників за всіма компонентами економічної безпеки залишаються протягом аналізованого періоду низькими, компоненти економічної безпеки розвинуті негармонійно, під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз спостерігаються суттєві їх коливання. Середні значення компонент Інтегрального показника економічної безпеки країн-членів ЄС та України наведено в табл. 3.

Дані табл. 3 свідчать, що в 1 кластері всі компоненти економічної безпеки знаходяться на високому рівні розвитку, хоча присутні деякі проблеми в політичній сфері. Головними проблемами в сфері забезпечення економічної безпеки для 2 і 3 кластерів є економічна сфера. Характерною особливістю країн, що потрапили до третього кластера, є низькі значення усіх чотирьох компонент Інтегрального показника економічної безпеки країни. Виявлені проблемні компоненти в кожному з кластерів повинні розглядатися як пріоритетні напрями державного регулювання економічної безпеки країни.

У табл. 4 наведено часткові показники проблемної компоненти «Економічна складова» економічної безпеки з негативною динамікою та значенням нижче за середнє по 3 кластеру країн України.

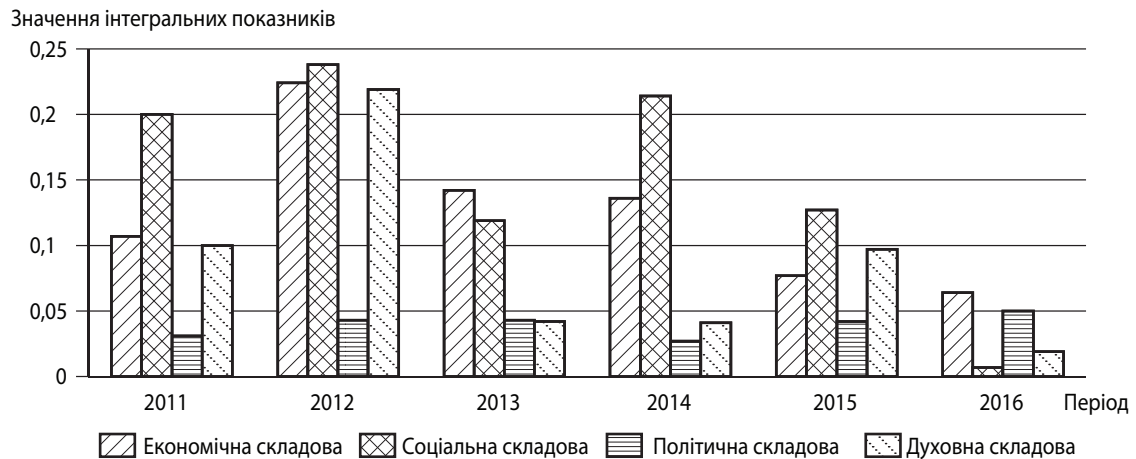

Рис. 1. Динаміка розподілу складових економічної безпеки України у 2011–2016 рр.

Таблиця 3

Середні значення компонент Інтегрального показника економічної безпеки країн-членів ЄС та України в кожному кластері за період 2011–2016 рр.

№ кластера	Компонента «Економічна складова»	Компонента «Соціальна складова»	Компонента «Політична складова»	Компонента «Духовна складова»
I Кластер	0,67	0,77	0,58	0,82
II Кластер	0,37	0,57	0,44	0,55
III Кластер	0,12	0,22	0,18	0,24

Таблиця 4

Часткові показники проблемної компоненти «Економічна складова» України з негативною динамікою та значенням нижче за середнє по 3 кластеру

Часткові показники	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Економічна глобалізація	x	x	x	x	x	x
Нерівномірність економічного розвитку	x	x	x	x	x	x
Рівень економічної нестабільності	x		x	x	x	x
Макроекономічна стабільність	x		x	x	x	x
Рівень інфраструктури	x	x	x	x	x	x
Ефективність робочої сили			x			
Рівень розвитку фінансового ринку	x	x	x	x	x	x
Розмір ринку						

Проведений аналіз дозволив виявити найбільш проблемні часткові показники компоненти «Економічна складова» Інтегрального показника економічної безпеки для України: економічна глобалізація, нерівномірність економічного розвитку, рівень інфраструктури, рівень розвитку фінансового ринку, рівень економічної нестабільності, макроекономічна стабільність. Ці показники мають стабільну негативну динаміку та тенденцію до зниження, що потребує негайного втручання державних органів з метою забезпечення економічної безпеки країни.

Висновки. Таким чином, оцінка рівня економічної безпеки країни є ключовим елементом моніторингу реалізації державного регулювання в цій сфері. Для оцінки економічної безпеки країни пропонується методичний

підхід, який ґрунтується на ієрархічно побудованій системі показників (інтегрального, комплексних і часткових), містить такі складові: економічну, соціальну, політичну, духовну, передбачає використання методів аналізу (кореляційний, кластерний аналіз і метод таксономії), що дозволяє визначити рівень і диспропорцію розвитку і може слугувати основою для моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки країни. Слід зазначити, що такий підхід до оцінки економічної безпеки країни дає можливість визначити місце (ранг), яке займає країна в загальній сукупності країн, динаміку зміни рангів за певний проміжок часу, виявити проблемні компоненти та здійснювати моніторинг дієвості державного регулювання економічної безпеки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 4–16.
2. Экономическая безопасность России: общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. М. : Дело, 2005. 896 с.
3. Экономическая и национальная безопасность : учебник / под ред. Е. А. Олейникова. М. : Экзамен, 2004. 768 с.
4. Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 36–44.
5. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / за ред. В. М. Гейця. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
6. Алмаев М., Мехед Н., Фомин А. Сущность и угрозы экономической безопасности. *Власть*. 1996. № 12. С. 38–42.
7. Філяр С. В. Методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки регіонів. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-8/15-stati-8/738-fimyar-s-v>
8. Лойко В. В. Основні напрями моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки на регіональному рівні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 2. С. 69–72.
9. Жаворонкова Г., Жмуденко В. Методичні підходи до визначення інтегрального показника економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 7. С. 42–44.
10. Малярець Л. М. Вимірювання ознак об'єктів в економіці: методологія і практика : наук. вид. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2006. 384 с.
11. Дрейпер Н., Смит Г. Прикладной регрессионный анализ. М. : Вильямс, 2007. 912 с.
12. Гавура В. О. Інструментарій оцінки конкурентоспроможності регіонів // Економічний форум. 2011. № 4. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_4/116.pdf
13. Іванов Ю. Б., Тищенко В. Ф., Остапенко В. М. Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань : монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 240 с.
14. Пономаренко В. С., Малярець Л. М. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2009. 432 с.
15. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов : монография. Харьков : ФЛП Либуркина Л. М. ; ИД «ИНЖЭК», 2009. 428 с.
16. Кизим М. О., Гейман О. А. Аналіз теоретичних передумов нерівномірності розвитку регіональних утворень у рамках концепції конвергенції. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Modre/208/8_2/2.pdf
17. Тищенко В. Ф. Економіка знань як актуальна основа сучасного розвитку України та її регіонів : монографія. Харків : Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 272 с.
18. Хаустова В. Є., Омельченко О. І. Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України методом ентропії. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 2 (116). С. 137–146.
19. Ким Дж.-О., Мьюллер Ч. У., Клекка У. Р. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ. М. : Финансы и статистика, 1989. 216 с.
- Arhipov, A., Gorodetskiy, A., and Mikhaylov, B. "Ekonomiceskaya bezopasnost: otsenki, problemy, sposoby obespecheniya" [Economic security: assessments, problems, ways of ensuring]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (1994): 36-44.
- Dreyper, N., and Smit, G. *Prikladnoy regressiionnyy analiz* [Applied regression analysis]. Moscow: Vilyams, 2007.
- Ekonomiceskaya i natsionalnaya bezopasnost* [Economic and national security]. Moscow: Ekzamen, 2004.
- Ekonomiceskaya bezopasnost Rossii: obshchiy kurs* [The economic security of Russia: the general course]. Moscow: Delo, 2005.
- Fimiar, S. V. "Metodychne zabezpechennia monitorynhu ekonomichnoi bezpeky rehioniv" [Methodical provision of monitoring of economic security of the regions]. <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-8/15-stati-8/738-fimyar-s-v>
- Geyman, O. A. *Nelineynost ekonomiki i neravnomernost razvitiya regionov* [Nonlinearity of the economy and uneven development of regions]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M.; ID «ІНЖЕК», 2009.
- Havura, V. O. "Instrumentarii otsinky konkurentospromozhnosti rehioniv" [Tools for assessing the competitiveness of the regions]. *Ekonomicnyi forum*. 2011. http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_4/116.pdf
- Ivanov, Yu. B., Tyshchenko, V. F., and Ostapenko, V. M. *Rozvytok rehioniv Ukrainy v umovakh formuvannia ekonomiky znan* [Development of the regions of Ukraine in the conditions of formation of knowledge economy]. Kharkiv: VD «ІНЖЕК», 2012.
- Khaustova, V. Ye., and Omelchenko, O. I. "Intehralna otsinka rivnia zhyttia naseleennia rehioniv Ukrainy metodom entropii" [Integral estimation of the living standard of the population of regions of Ukraine by the entropy method]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (116) (2011): 137-146.
- Kim, Dzh.-O., Miuller, Ch. U., and Klekka, U. R. *Faktorny, diskriminantnyy i klasternyy analiz* [Factorial, discriminant and cluster analysis]. Moscow: Finansy i statistika, 1989.
- Kyzym, M. O., and Heiman, O. A. "Analiz teoretychnykh peredumov nerivnomirnosti rozvytku rehionalnykh utvoren u ramkakh kontseptsii konverhentsii" [The analysis of theoretical preconditions for the uneven development of regional entities within the framework of the concept of convergence]. www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Modre/208/8_2/2.pdf
- Loiko, V. V. "Osnovni napriamy monitorynhu realizatsii derzhavnogo rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky na rehionalnomu rivni" [The main directions of monitoring the implementation of state regulation of economic security at the regional level]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2 (2013): 69-72.
- Maliarets, L. M. *Vymiriuvannia oznak ob'ektiv v ekonomitsi: metodolohiia i praktyka* [Measurement of features of objects in the economy: methodology and practice]. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU, 2006.
- Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Modeling of economic security: state, region, enterprise]. Kharkiv: VD «ІНЖЕК», 2006.
- Ponomarenko, V. S., and Maliarets, L. M. *Analiz danykh u doslidzhenniakh sotsialno-ekonomichnykh system* [Analysis of data in studies of socio-economic systems]. Kharkiv: VD «ІНЖЕК», 2009.
- Tyshchenko, V. F. *Ekonomika znan yak aktualna osnova suchasnoho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv* [Knowledge economy as the actual basis of modern development of Ukraine and its regions]. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU im. S. Kuznetsia, 2014.
- Zhavoronkova, H., and Zhmudenko, V. "Metodychni pidkhody do vyznachennia intehralnoho pokaznyka ekonomichnoi bezpeky ahrarnoi sfery na rehionalnomu rivni" [Methodological approaches to the definition of the integral indicator of economic security of the agrarian sector at the regional level]. *Ekonomicnyi analiz*, no. 7 (2010): 42-44.

REFERENCES

- Abalkin, L. I. "Ekonomiceskaya bezopasnost Rossii: ugrozy i ikh otrazheniye" [Economic security of Russia: threats and their reflection]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (1994): 4-16.
- Almayev, M., Mekhed, N., and Fomin, A. "Sushchnost i ugrozy ekonomicheskoy bezopasnosti" [The essence and threats of economic security]. *Vlast*, no. 12 (1996): 38-42.